

TRAJNOSTNI RAZVOJ PODEŽELJA KOT STRATEŠKEGA VIRA ZA ZAGOTAVLJANJE STABILNOSTI IN VARNOSTI DRUŽBE

BERNARDA TOMINC, ANDREJ SOTLAR

Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, Slovenija
bernarda.tominc@um.si, andrej.sotlar@um.si

Sinopsis Na podeželje pogosto gledamo kot na vir problemov, kot so gospodarska in prometna nerazvitost, delovna mesta z nizko dodano vrednostjo, agrarna depopulacija, čezmerno onesnaževanje in podobno. Redkeje pa v njem prepoznamo pozitivne, za stabilnost in razvoj družbe in države celo strateško pomembne kapacitete. Mednje zagotovo sodita zagotavljanje hrane in energije, še posebej iz obnovljivih virov. Prvo lahko povezujemo s prehransko varnostjo, drugo z energetske varnostjo, obe skupaj pa predstavljata vse pomembnejši entiteti nacionalne in globalne varnosti, saj neposredno ali posredno vplivata na številne dejavnike tveganja in vire ogrožanja človeka in družbe. Zato je presenetljivo, da se podeželje, ki zagotavlja tako pomembni dobrini, kot sta hrana in energija, otepa z razvojnimi problemi. Država bi zato morala izkoristiti podeželje bolj strateško, saj le-to na stabilnost in varnost družbe deluje multiplikativno in na vse glavne stebre strategije trajnostnega razvoja Organizacije združenih narodov – gospodarskega, družbenega in okoljskega.

Ključne besede:

podeželje,
energetska varnost,
prehranska
varnost,
nacionalna varnost,
trajnostni razvoj

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL ENVIRONMENT AS STRATEGIC SOURCE FOR PROVISION OF STABILITY AND SECURITY OF SOCIETY

BERNARDA TOMINC, ANDREJ SOTLAR

University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Ljubljana, Slovenia
bernarda.tominc@um.si, andrej.sotlar@um.si

Abstract The rural environment is merely seen as a source of problems such as economic and transport underdevelopment, low value-added workplaces, agrarian depopulation, excessive pollution etc. Less frequently, we recognize its affirmative capacities like strategic importance for the stability and development of whole society and the state whereas a central issue is food supply and energy supply, especially from renewable sources. The first can be linked to food security, the latter to energy security. Both represent increasingly important elements of national and global security, as they directly or indirectly affect various factors of risk and threats to individuals and society. It is therefore surprising that the rural environment is struggling with the problems of underdevelopment despite providing such important commodities as food and energy. The state should therefore take the advantage of rural environment more strategically, as this can have a multiplier effect on the stability and security of society, and on all main pillars of the UN Sustainable Development Strategy – economic, social and environmental.

Keywords:

rural environment,
energy security,
food security,
national security,
sustainable
development

1 Uvod

Vsesplošni razvoj družbe ni minil brez škode za okolje. V zadnjih letih se intenzivira razprava o potrebi po zmanjševanju vpliva človeka na okolje, v ospredje pa prihaja zavedanje o potrebi po trajnostnem razvojnem konceptu v vseh sferah družbe. Negativni zaščitni znak hitre industrializacije poleg onesnaževanja predstavlja predvsem brezobzirno izkoriščanje naravnih virov celo takšnih razsežnosti, da je njihova dostopnost (predvsem strateških surovin, kot so voda, nafta, plin, kovine, minerali itd.) že leta predmet tudi varnostnih razprav. Boj za naravne vire namreč že desetletja, skupaj z ostalimi geopolitičnimi in ekonomskimi dejavniki, generira različne konflikte in celo vojne (Gleick, 1993; Milne, 2021).¹ Če na primer pogledamo samo vodo, vidimo, da je ta naravni vir globalno neenakomerno porazdeljen, zaradi podnebnih sprememb omejen in zaradi skokovitega povečevanja prebivalstva vse bolj zaželen. Gleick (1993) je, zavedajoč se strateškega pomena tega naravnega vira za zdravje, hrano, proizvodnjo energije in transport, ugotavljal medsebojni vpliv med vojno in vodo ter največ s tem povezanih političnih ali nasilnih konfliktov na lokalni in regionalni ravni našel predvsem na Bližnjem vzhodu in v Jugovzhodni Aziji. Zato ne preseneča, da voda in drugi naravni viri niso samo predmet okoljskih, ampak tudi varnostnih politik. Tudi v Sloveniji smo v vseh strateških varnostnih dokumentih to opredelili kot pomembno dejstvo za varnost Slovenije. Že v Resoluciji o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti Republike Slovenije (1993) je zapisano, da je varovanje in zaščita življenjskega okolja izjemnega pomena tudi za nacionalno varnost, kot ogrožajoč dejavnik okolja pa je med drugim navedena nesmotrna, neuravnotežena in čezmerna izraba prostora in naravnih virov pri nadaljnji urbanizaciji in tehnološkemu razvoju ter čezmerno onesnaževanje, ki lahko poruši ekološko ravnovesje. Še več – Slovenija je kot ena prvih leta 2016 vpisala pravico do pitne vode v Ustavo RS (Ustavni zakon o dopolnitvi III. poglavja Ustave Republike Slovenije, 2016).

Ohranjanje nahajališč pitne vode je seveda pomembno, vendar ni edino. Tudi vodotoki, ki z namakalnimi sistemi omogočajo proizvodnjo hrane in še posebej proizvodnjo električne energije, so življenjsko pomembni. Svetovna energetska kriza, ki ima multiplikativen učinek, saj generira probleme pravzaprav na vseh

¹ Od leta 1990 je vsaj 18 nasilnih konfliktov sprožilo izkoriščanje naravnih virov, bodisi visoko vrednih virov, kot so les, diamanti, zlato, minerali in nafta, bodisi redkih, kot sta rodovitna zemlja in voda (United Nations Peacekeeping, n. d.).

področjih življenja in dela družbe, je vsaj za nekaj časa potisnila globalizacijo na stran in v ospredje postavila potrebo po samooskrbi in samozadostnosti na področju energije in hrane. Zdi se, da je globalizirana ostala samo kriza, rešitve pa so nacionalne oz. lokalne, pri čemer pridemo do paradoksa, ko se še nikoli ni toliko pogledovalo proti podeželju. Podeželje, ki naj bi po pravilu veljalo za manj razvitega od mestnega okolja², postaja v smislu prehranske in energetske varnosti ključno ne samo za prevladovanje trenutne krize, ampak bi lahko s spremembo gledišča in državnih policy paradigem postalo strateško pomemben vir zagotavljanja stabilnosti in varnosti, svojevrstna hrbtenica trajnostnega razvoja celotne družbe. To osrednjo tezo pričujočega konceptualnega prispevka v nadaljevanju razvijamo in dokazujemo skozi prizmo politično-deklarativnega okvira mednarodnih organizacij, v katerega vnašamo politične zaveze in zakonske rešitve ter konkretne podatke o trendih trajnostnega razvoja podeželskega okolja v Sloveniji, ki ima (lahko) tudi pozitiven vpliv na varnost.

2 Trajnostni razvoj družbe

»Trajnostni razvoj« je leta 1987 opredelila Svetovna komisija za okolje in razvoj pri Organizaciji združenih narodov (OZN) kot »razvoj, ki izpolnjuje potrebe sedanjosti, ne da bi ogrožal možnost prihodnjih generacij, da zadovoljijo svoje lastne potrebe« (United Nations, 1987: 15, 37). Trajnostni razvoj sestavljajo trije osnovni stebri – gospodarski, okoljski in družbeni (About meaning, n. d.; Evropska komisija, n. d. a; SIQ, n. d.; Statistični urad, 2019), nekateri k njim dodajo tudi kulturni steber (Servaes, 2016). Ne glede na število stebrov je ključno, da morajo za dolgoročni uspeh iti z roko v roki (European Commission, n. d. a). Pomembno je, da se vzdržuje ravnotežje med stebri, zato se je koncept trajnostnega razvoja skozi desetletja razvijal in osredotočil na prizadevanje človeštva za usklajevanje gospodarskega razvoja z zaščito socialnega in okoljskega ravnovesja (Publications Office of the European Union, n. d.). Gre torej za svojevrstno pot k ravnovesju v družbi in naravi (Hrček, 2014).

² Za podeželje naj bi bolj kot za mestno okolje bili značilni gospodarska in prometna nerazvitost, delovna mesta z nizko dodano vrednostjo, agrarna depopulacija, čezmerno onesnaževanje in podobno.

Leta 2000 so svetovni voditelji sprejeli *Deklaracijo tisočletja*, ki vsebuje milenijske razvojne cilje in s katero so se zavezali k novemu globalnemu partnerstvu za zmanjšanje skrajne revščine v različnih oblikah (dohodkovna revščina, lakota, bolezni, pomanjkanje ustreznih bivališč in izključenost) do leta 2015, hkrati pa spodbudili enakopravnost med spoloma, izobraževanje in okoljsko trajnost. Opredelitev razvojnih ciljev lahko razumemo tudi kot temeljne človekove pravice; pravice vsakega posameznika do zdravja, izobraževanja, bivališča in varnosti (United Nations Information System [UNIS], n. d.).

Navedena prizadevanja na področju trajnostnega razvoja je OZN ovrednotila leta 2015 in ugotovila, da so milenijski cilji imeli pozitivne učinke na zmanjševanje revščine. A ostaja zavedanje, da razlike še vedno obstajajo, med drugim tudi med podeželskimi in mestnimi območji. Zato so se zaobljubili novim prizadevanjem s sprejetjem *Agende 2030 za trajnostni razvoj*, v kateri so opredelili 17 glavnih ciljev na področju trajnostnega razvoja (ang. *Sustainable Development Goals*) sodobne družbe (UNIS, n. d.).

Glavni akter na področju trajnostnega razvoja je zagotovo OZN, Evropska unija (EU) pa je načela sprejela in jih vključila v Pogodbo o EU: »Unija si prizadeva za trajnostni razvoj Evrope, ki temelji na uravnoteženi gospodarski rasti in stabilnosti cen, za visoko konkurenčno socialno tržno gospodarstvo, usmerjeno v polno zaposlenost in socialni napredek, za visoko raven varstva in izboljšanje kakovosti okolja ter spodbuja znanstveni in tehnološki napredek« (Prečiščena različica Pogodbe o Evropski uniji, 2016: 3. člen, 3. alineja). Za celovit (vsevladni) pristop k izvajanju ciljev trajnostnega razvoja EU skrbi Evropska komisija, ki je pod vodstvom predsednice Ursule von der Leyen določila politične smernice in strategije ter oblikovala letne delovne programe, kar je skladno s cilji zelenega in digitalnega prehoda EU in njene večje odpornosti na različne krize in izzive (Evropska komisija, n. d. a).

Toda od političnih deklaracij in strategij se ne da živeti, ključna je njihova operacionalizacija, ki jo države po navadi normativno-pravno uredijo. Kako smo torej trajnostni razvoj, ki opredeljuje energetske in prehranske vidike vloga podeželja, vključili v slovensko nacionalno zakonodajo? Predvsem gre za poudarjanje načela trajnostnega razvoja, ki je vsebovano v Zakonu o varstvu okolja (»ZVO-2«, 2022), ki ureja varstvo okolja pred obremenjevanjem kot temeljni pogoj za trajnostni razvoj

družbe in hkrati ustanavlja posebno posvetovalno telo – Svet za trajnostni razvoj in varstvo okolja. Slovenija trajnostni razvoj opredeljuje na različnih resornih področjih. Za pričujočo razpravo posebej izpostavljam Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (»ZSRR-2«, 2011), ki nalaga občinam, gospodarskim subjektom in nevladnim organizacijam, da se pri uresničevanju svojih razvojnih interesov povezujejo in skupaj sprejemajo odločitve v skladu z načelom trajnostnega, sonaravnega regionalnega razvoja. Prav tako je treba upoštevati Zakon o urejanju prostora (»ZUreP-3«, 2021), katerega namen je doseganje trajnostnega prostorskega razvoja s celovito obravnavo, usklajevanjem in upravljanjem njegovih družbenih, okoljskih in ekonomskih vidikov. Zakon o kmetijstvu (»ZKme-1«, 2008) določa cilje kmetijske politike z namenom uresničevanja gospodarske, prostorske, ekološke in socialne vloge kmetijstva ter njegovega trajnostnega razvoja. Med njimi izpostavljam stabilno pridelavo kakovostne, konkurenčne in varne hrane ter zagotavljanje prehranske varnosti in čim višje stopnje samooskrbe, ohranjanje rodovitnosti zemljišč in varstvo pred onesnaženjem in nesmotrno rabo ter uresničevanje načel varstva okolja in ohranjanja narave ter ohranjanja genskih virov. Zakon o živinoreji (»ZŽiv«, 2002) določa, da so pri reji dovoljeni samo tehnologije in načini reje, ki izpolnjujejo etološke normative in so v skladu z načeli, ki urejajo dolžnosti ljudi do narave, zlasti v smislu trajnostnega razvoja, in vseh oblik življenja (bioetika).

S področja zagotavljanja energetske odpornosti izpostavljam dva zakona. Namen Energetskega zakona (»EZ-1-UPB2«, 2019) je zagotoviti konkurenčno, varno, zanesljivo in dostopno oskrbo z energijo in energetskimi storitvami ob upoštevanju načel trajnostnega razvoja. Namen Zakona o oskrbi z električno energijo (»ZOEE«, 2021) pa je zagotoviti konkurenčno, varno, zanesljivo in dostopno oskrbo z električno energijo ob upoštevanju načel trajnostnega razvoja ter vzpostaviti celovite konkurenčne, prožne, pravične in pregledne trge električne energije.

3 Strateški viri podeželja v kontekstu trajnostnega razvoja družbe

Dediščina razvojne usmeritve kulture sonaravnega razvoja, ki ji danes rečemo trajnostni razvoj, je prinesla Sloveniji posebno kakovost, ki se kaže v vzdrževanju sonaravnih gozdov, ohranjeni biotski pestrosti, ohranjenih naravnih rečnih koritih, pitni vodi, značilni kulturni krajini, policentrični poselitvi itd. (Hrček, 2014). A glavni izzivi ostajajo in so skupni vsem državam. V prihodnjih desetletjih se bodo morale

soočiti z glavnimi izzivi trajnostnega razvoja, kot so zagotavljanje energije, vode in drugih mineralov, potrebnih za podporo gospodarske rasti, zadovoljevanje osnovnih potreb po hrani, gorivu in vodi za rastoče svetovno prebivalstvo, vse to pa ob hkratnem obvladovanju okoljskih omejitev in posledic (Steven in Ghosh, 2015).

Vizija EU pripisuje velik pomen podeželju pri zagotavljanju hrane, domovanj, zaposlitev in bistvenih naravnih ekosistemov. Z namenom ohranitve pomembne vloge podeželja za človeka je Evropska komisija zastavila dolgoročno vizijo za podeželska območja EU do leta 2040. Opredeljuje področja ukrepanja za močnejša, povezana, odporna in uspešna podeželska območja in skupnosti. Predsednica Evropske komisije je to poudarila z besedami: »Podeželje je tkivo naše družbe in srčni utrip našega gospodarstva. Je osrednji del naše identitete in našega gospodarskega potenciala. Negovali in ohranjali bomo svoje podeželje ter vlagali v njegovo prihodnost.« (European Commission, n. d. b). V nadaljevanju se usmerjamo v glavne (strateške) vire, ki jih zagotavlja podeželje: voda, hrana in energija.

3.1 Voda in hrana

Cilj 2 trajnostnega razvoja naslavlja prehranski in kmetijski sektor, ki po mnenju OZN ponujata ključne rešitve za razvoj družbe in sta osrednjega pomena za izkoreninjenje lakote in revščine na globalni ravni. Kar OZN od popolne odprave lakote oddaljuje, je dejstvo, da trend pomanjkanja hrane, ki je do leta 2015 upadal, ponovno narašča, k čemur je, poleg vojn, ekonomskega nazadovanja in klimatskih sprememb, močno prispevala tudi globalna zdravstveno-epidemiološka kriza v letih 2020 in 2021 (United Nations, n. d. b). Pandemija covid-19 in vojna v Ukrajini sta pokazali, kako hitro se lahko zamaje oz. pretrga veriga preskrbe s hrano ali pa ta zaradi podivjanih cen postane težje dostopna. K nestabilnosti verige prispevajo tudi ekstremni vremenski pogoji zaradi podnebnih sprememb.³

Kmetijska politika EU se je v zadnjih desetletjih precej spremenila, da bi kmetom pomagala pri soočanju s podnebnimi spremembami (Evropska unija, n. d.). Čeprav se v Evropi teži k združevanju kmetij in kmetijskih zemljišč⁴ (Šoštarič, 2011), Organizacija za prehrano in kmetijstvo (ang. *Food and Agriculture Organization* [FAO])

³ Podnebne spremembe so globalni izziv vseh in povsod, zato so zastavljene kot 13 samostojni cilj trajnostnega razvoja (United Nations, n. d. a).

⁴ Povprečna velikost kmečkega gospodarstva v EU se je z 12 povečala na 14 hektarov (Šoštarič, 2011).

spodbuja države, da opolnomočijo sposobnost tudi malih kmetov, da povečajo proizvodnjo hrane (United Nations, n. d. b). Povečanje kmetijske produktivnosti in trajnostna pridelava hrane sta namreč ključnega pomena za pomoč pri zmanjševanju nevarnosti lakote (United Nations, n. d. b), vplivata pa tudi na ceno hrane.

Tako je eden izmed podciljev cilja 2 trajnostnega razvoja, da se do leta 2030 zagotovijo trajnostni sistemi pridelave hrane in se začnejo izvajati odporne kmetijske prakse, ki povečujejo produktivnost in pridelavo, pomagajo ohranjati ekosisteme, krepijo sposobnost prilagajanja podnebnim spremembam (ekstremnim vremenskim razmeram, kot so suša in druge naravne nesreče) ter postopno izboljšujejo kakovost prsti (United Nations, n. d. b). OZN pri tem naslavlja tudi vlogo mednarodnih regionalnih organizacij pri povečevanju naložb v podeželsko infrastrukturo, raziskave in tehnološki razvoj (United Nations, n. d. b).

Uspeh kmetijskega sektorja pa je odvisen tudi od vode, naravnega vira, ki ga OZN v Ciljih trajnostnega razvoja naslavlja pod ciljem 6: Dostop do čiste pitne vode (United Nations, n. d. c). Njegov namen je zagotoviti dostop do vode in sanitarne ureditve za vse ter poskrbeti za trajnostno gospodarjenje z vodnimi viri.

Slovenija se z lakoto še ne ubada, delež čezmerne prehranjenosti in debelosti se celo povečuje (Statistični urad, 2021a). Da je za razvoj podeželja pomembna znanstvenoraziskovalna dejavnost, dokazujemo tudi v Sloveniji, saj so se državna proračunska sredstva za raziskovalno-razvojno dejavnost, namenjena kmetijstvu, od leta 2007 do danes povečala za več kot tretjino (Statistični urad, 2021b). Tudi delež kmetijskih zemljišč z ekološko pridelavo ali v preusmeritvi v ekološko pridelavo se je s 4,6 % leta 2007 povečal na 10,35 % leta 2019 (Statistični urad, 2021c). Trend antropogenih emisij amonijaka v zrak iz kmetijstva se počasi, a vztrajno, zmanjšuje (s 17.938 mg leta 2009 na 16.626 mg leta 2019) (Statistični urad, 2021d).

Slovenija je v prizadevanjih za izboljšanje sanitarnih razmer, za izboljšanje kakovosti vode in za učinkovitejšo rabo vode na pravi poti. Indeks izkoriščanja vode je med 2,1 % in 4,4 % (Statistični urad, 2021e). Onesnaženost vodotokov se zmanjšuje (Statistični urad, 2021f, 2021g). Trend v deležu prebivalcev, priključenih na komunalne čistilne naprave z vsaj sekundarno stopnjo čiščenja, je med letoma 2003 in 2006 naredil največji preskok (z 21,3 % na 51,7 %) in se še naprej povišuje (67,5 %) (Statistični urad, 2021h).

3.2 Dostopna in čista energija

Spodbudni napredek trajnostnega razvoja proti cilju 7, ki govori o cenovno dostopni, zanesljivi, trajnostni in sodobni energiji za vse (United Nations, n. d. d) odpira priložnosti za milijarde ljudi, saj omogoča razvoj gospodarstva in delovnih mest, hkrati pa bolj trajnostnih, pravičnih in vključujočih skupnosti ter večje odpornosti pred podnebnimi spremembami (UN Environment Programme, n. d.). Ta napredek pa je od pomladi 2022 resno ogrožen zaradi vojne v Ukrajini, ki v energetske oskrbo vnaša močno nestabilnost.

V EU kazalniki spremljajo in merijo predvsem napredek v zmanjševanju porabe energije, v zagotavljanju trajnostne oskrbe z energijo in v izboljšanju dostopa do cenovno dosegljive energije (Statistični urad, n. d.). Delež gospodinjstev v Sloveniji, ki si ne morejo privoščiti primerno ogrevanega stanovanja, je strmo padal med letoma 2014 in 2019, ko se je trend ponovno obrnil navzgor (Statistični urad, 2021i). Tudi bruto končna poraba energije iz obnovljivih virov se povečuje (z 18,4 % leta 2004 na 24,1 % leta 2020) (Statistični urad, 2021j). Končna skupna poraba energije v gospodinjstvih na prebivalca v Sloveniji pada (s 7.513 kWh/prebivalca leta 2009 na 5.938 kWh/prebivalca leta 2020 (Statistični urad, 2021k).

Energetska odvisnost, ki prikazuje razmerje med neto uvozom in oskrbo z energijo na ravni države, je v letu 2019 upadla (Statistični urad, 2021l). Kazalnik energetska produktivnost v Sloveniji, ki prikazuje razmerje med bruto domačim proizvodom in oskrbo z energijo, narašča. Hkrati prikazuje kolikšno gospodarsko proizvodnjo (ekonomske produktivnost) omogoča določena količina energije (Statistični urad, 2021m).

3.3 Zagotavljanje varnosti skozi trajnostni razvoj podeželja

Posredno in neposredno se kmetijstvo in podeželje dotikata slehernega prebivalca Slovenije. Vplivata na varnost, dostopnost in kakovost hrane, ki jo vsi uživamo. Določata kakovost bivanja in prostora za prosti čas, v določeni meri pa opredeljujeta stanje okolja in narave (Resolucija o nacionalnem programu o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva »Naša hrana, podeželje in naravni viri od leta 2021« [ReNPURSK], 2020). Resolucija postavlja pred podeželje (ob aktivni vlogi države) naloge zagotavljanja varne in kakovostne hrane ter ustrezno stopnjo

samooskrbe, odgovornost za varovanje naravnih virov in ustrezní odziv na podnebne spremembe.

Varnost prehranske verige poleg zagotavljanja varne in kakovostne hrane ter samooskrbe naslavlja tudi potrebo potrošnika na koncu prehranske verige, ki bo, če hrane zmanjka, lačen. Prehranska varnost v razvitih državah bo zagotovljena, v nerazvitem svetu pa bo najverjetneje še vedno vladala lakota (Brzin, 2016).⁵ Za zagotavljanje prehranske varnosti je prav gotovo najpomembnejši recept stabilna produkcija hrane (Tacoli idr., 2013). Ne glede na to, da se prebivalstvo kopiči v mestnih središčih, je produkcija vezana ravno na podeželska območja.

Revščina in lakota pa pred zagotavljanje varnosti postavljata številne izzive: od migracij, protestov, množičnih neredov in kriminalitete, do zatekanja k nasilju, vključno z oboroženimi konflikti in vojno. Negotovost preskrbe s hrano v kombinaciji z drugimi politično-ekonomskimi dejavniki lahko sproži nasilne politične konflikte. Primeri so znani iz zgodovine (na primer francosko revolucijo 1789 so spodbudili slaba letina žita in gospodarski pritiski, ki so povzročili močno zvišanje cen kruha) in iz sodobnega časa (arabska pomlad 2011 se je zgodila v obdobju zgodovinsko visokih cen hrane v severni Afriki in na Bližnjem vzhodu) (National Geographic Society, 2022). Vojna je lahko po eni strani posledica pomanjkanja hrane, hkrati pa povzroči, da se proizvodnja hrane še dodatno zmanjša.

Gre pa lahko tudi za obrnjeno razmerje. O tem govorimo, ko postane prehranska (ne)varnost in posledično lakota tudi strategija vodenja vojne. Poleg primerov iz druge svetovne vojne (npr. obleganje Leningrada) so tukaj številni sodobni primeri (Sirija, Jemen in Južni Sudan) (National Geographic Society, 2022). Pri oskrbi s hrano igrajo pomembno vlogo tudi vodni viri. Kjer ni vodnih virov, je kmetijska proizvodnja nižja, voda je nujno potrebna tudi v predelovalni industriji in seveda je ključni vir preživetja človeka.

Revščina ima lahko različne obraze, v zadnjem času je veliko govora o energetski revščini. Z domačimi viri energije je Slovenija v letu 2021 zadovoljila 53 % potreb, slabo polovico potrebne energije pa je uvozila. Oskrba z naftnimi proizvodi je bila v celoti zagotovljena iz uvoza (Božič idr., 2022).

⁵ Ne smemo zanemariti dejstva, da revščina in lakota tudi v razvitem svetu prizadeneta določen del prebivalstva.

Ko gre za energetske varnost, ima Slovenija na podeželju velik potencial, pri čemer lahko energetika nudi podeželju razvojne priložnosti. Poleg lesne biomase⁶ in vodnega potenciala so tu še druge vloge, ki jih lahko na podeželju bolje izkoristimo v smeri večje energetske samooskrbe in tako prispevamo h gospodarskemu in stabilnemu trajnemu razvoju družbe. Ta cilj večje energetske samooskrbe se lahko najbolje udejanja preko lokalnih energetskih skupnosti, ki jih podpira Evropski odbor regij, ki poudarja pomen lokalnih in regionalnih oblasti pri uresničevanju evropskih energetskih in podnebnih ciljev. Proizvodnja energije na lokalni ravni je bistvenega pomena za spodbujanje proizvodnje energije iz obnovljivih virov, širjenje demokracije na področju energije in zmanjšanje energetske revščine (Evropski odbor regij, 2018). Lokalne energetske skupnosti so vedno bolj prisotne tudi v Sloveniji (Klopčič, 2021), gre pa za aktivno sodelovanje posameznikov in skupnosti na področju proizvodnje energije, ki prevzemajo aktivno vlogo ter pripomorejo k čistejši proizvodnji energije in trajnostni energetski transformaciji (Valenčič, 2022). V Sloveniji je v zadnjih letih zelo prisoten trend gradnje malih sončnih elektrarn na strehah kmetijskih gospodarskih poslopij in hlevov. Kot energetski vir pa velja uporabiti tudi kmetijske odpadke in gnojevko, ki jih lahko predelamo v energetske namene (Vaš kanal, n. d.).

34 % vse električne energije v Sloveniji porabimo iz obnovljivih virov energije (30 % iz fosilnih goriv in 36 % predstavlja jedrska energija). Od tega je kar 90 % vodne energije, drugo pa odpade na vetrno energijo, sončno energijo in biomaso (Fekonja, n. d.). Pridobivanje električne energije iz hidroelektrarn v Sloveniji je torej zelo pomembno, saj prispevajo skoraj tretjino vse proizvedene električne energije v Sloveniji. Največ hidroelektrarn, vetrnih elektrarn in sončnih elektrarn pa najdemo prav na podeželju.

Les je energent, ki se uporablja za pridobivanje toplote in je v energetski draginji energentov, kot so plin, nafta in elektrika, tudi cenejša izbira. Žal pa male kurilne naprave na trda goriva veljajo za glavnega onesnaževalca zraka v hladnejšem delu leta (Dobovšek, 2022), kar je sicer v nasprotju z načeli trajnostnega razvoja.

⁶ Slovenija je dežela gozdov saj pokrivajo 58,2 % površine oz. 1.180.281 hektarjev (Zavod za gozdove Slovenije, n. d.).

Poleg razvojnega kapitala, ki ga nosi energija, so tukaj tudi varnostna tveganja, do katerih običajno prihaja ob pomanjkanju energentov. To še posebej velja za nafto in plin, kjer smo v Sloveniji popolnoma odvisni od uvoza. Želja po nadzoru zalog nafte in plina ter njuni distribuciji spodbuja dolgotrajne zgodovinske napetosti, vključno z iransko-iraško vojno 1980–1988, zalivsko vojno 1990–1991 in sudansko državljansko vojno 1983–2005 (Klare, 2014). Situacija zato kar sama kliče po alternativah.

4 Namesto zaključka – odpornost podeželja kot strateška prednost družbe

Trajnostni razvoj podeželja na splošno razumemo kot rezultat tistih človekovih dejavnosti, pri katerih se uporabljajo viri s podeželskih območij za povečanje blagostanja v skladu s potrebami sedanje generacije, ne da bi se s tem ovirale prihodnje generacije pri zadovoljevanju njihovih potreb (Umanotera, 2013). Vključevanje varnosti v trajnostni razvoj pa naj bi prispevalo k izgradnji bolj miroljubnih družb, čeprav obstaja tudi določen strah pred sekuritizacijo (Bruch, 2021).

Največja grožnja razvoju podeželja in posledično prehranski in energetski varnosti so naravne nesreče, katerih intenzivnost in pogostnost se povečujeta zaradi podnebnih sprememb, ne moremo pa zanemariti tudi agresivnih geopolitičnih groženj in ravnanj. Odpornost in odzivnost na sodobne grožnje bo zahtevala celoten nabor zmogljivosti ter medinstitucionalno in medresorsko usklajenost na nacionalni ravni ter sodelovanje z zasebnim sektorjem (Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (ReSNV-2), 2019), pa tudi z lokalnimi oblastmi. EU je vzpostavila mehanizem za okrevanje in odpornost, ki ji pomaga doseči podnebno nevtralnost do leta 2050 (zeleni prehod) in zagotavlja digitalni prehod, hkrati pa ustvarja delovna mesta in spodbuja gospodarsko rast (Evropska komisija, n. d. b.). Podeželje je pri tem dejaven akter, in sicer s trajnostno proizvodnjo hrane, ohranjanjem biotske raznovrstnosti in bojem proti podnebnim spremembam (zeleni dogovor), hkrati pa bo uvajanje novih tehnologij na podeželju nepogrešljivo za uresničitev evropskega digitalnega desetletja (Evropska komisija, 2021).

Da bi dosegli odpornost celotne družbe, je treba zagotoviti odpornost podeželja na glavne varnostne izzive, ne glede na to (ali prav zato), da že zdaj podeželske skupnosti v primerjavi z mestnimi kažejo večjo odpornost po nesrečah (Song idr., 2022). Država bi zato morala izkoristiti podeželje bolj strateško, saj lahko le-to na stabilnost in varnost družbe deluje multiplikativno, pri čemer se dotika gospodarskega, socialnega in okoljskega stebra trajnostnega razvoja družbe. Tako ne bomo zagotovili večje varnosti samo na področju prehranske in energetske varnosti, ampak tudi, ko gre za »klasične« vidike varnosti (manj dejavnikov negotovosti, manj revščine, manj konfliktov, manj kriminalitete, manj nereda ipd.).

Literatura

- About Meaning. (n. d.). *Signification du développement durable*. <https://about-meaning.com/11038402-meaning-of-sustainable-development>
- Božič, T., Kramžer, M. in Rutar, T. (16. 5. 2022). V letu 2021 je bila energetska odvisnost Slovenije za 2 odstotni točki višja kot v prejšnjem letu. *Statistični urad RS*. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10319>
- Brzin, M. (8. 3. 2016). Pridelava hrane bo tudi v prihodnje vezana predvsem na podeželje, prehranska varnost v razvitih državah bo zagotovljena, v nerazvitem svetu pa bo najverjetneje še vedno vladala lakota. *Dnevnik*. <https://www.dnevnik.si/1042731368>
- Bruch, C. (6. 11. 2021). *Integrating security into sustainable development to build more peaceful societies*. United Nations. <https://www.un.org/en/integrating-security-sustainable-development-build-more-peaceful-societies>
- Dobovšek, D. (27. 9. 2022). *Nespametno kurjenje ene osebe vpliva na kakovost zraka vseh*. 24ur.com. <https://www.24ur.com/novice/svet/nespametno-kurjenje-ene-osebe-vpliva-na-kakovost-zraka-vseh.html>
- Energetski zakon (EZ-1-UPB2). (2019, 2020, 2021, 2022). *Uradni list RS*, (60/19, 65/20, 158/20, 121/21, 172/21, 204/21, 44/22).
- European Commission. (n. d. a). Document 52001DC0264: Communication from the commission: A sustainable Europe for a better world: A European Union strategy for sustainable development (Commission's proposal to the Gothenburg European Council). *EUR-Lex*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52001DC0264>
- European Commission. (n. d. b). *A long-term vision for the EU's rural areas*. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/long-term-vision-rural-areas_en
- Evropska komisija. (30. 6. 2021). Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in odboru regij: Dolgoročna vizija za podeželska območja EU – do močnejših, povezanih, odpornih in uspešnih podeželskih območij do leta 2040. *EUR-Lex*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0345&from=EN>
- Evropska komisija. (n. d. a). *Glosar: Trajnostni razvoj*. https://ec.europa.eu/regional_policy/sl/policy/what/glossary/s/sustainable-development
- Evropska komisija. (n. d. b). *Mehanizem za okrevanje in odpornost*. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_sl
- Evropska unija. (n. d.). *Kmetijstvo: Dinamično podeželje in kakovostni kmetijski proizvodi*. https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/agriculture_sl

- Evropski odbor regij. (12. 7. 2018). *Izkoriščanje potenciala lokalnih energetske skupnosti*. <https://cor.europa.eu/sl/news/Pages/unlocking-the-potential-of-local-energy-communities.aspx>
- Fekonja, S. (n. d.). *Proizvodnja: Hidroelektrarne in prožnost: Slovenija: Pomen vodne energije v Sloveniji*. iEnergija. <https://www.i-energija.si/proizvodnja/hidroelektrarne-in-proznost/slovenija/>
- Gleick, P. (1993). Water and conflict: Fresh water resources and international security. *International Security*, 18(1), 79–112. <https://doi.org/10.2307/2539033>
- Hrček, D. (17. 10. 2014). Trajnostni razvoj bi morala biti temeljna človekova pravica. *Delo*. <https://old.delo.si/sobotna/trajnostni-razvoj-bi-morala-biti-temeljna-clovekova-pravica.html>
- Klare, M. T. (15. 7. 2014). Twenty-first century energy wars: How oil and gas are fuelling global conflicts. *Energy Post*. <https://energypost.eu/twenty-first-century-energy-wars-oil-gas-fuelling-global-conflicts/>
- Klopčič, A. L. (1. 10. 2021). Pametne vasi zahtevajo medsektorsko povezovanje. *Energetika.net*. <https://www.energetika.net/novice/en.vizija/pametne-vasi-zahtevajo-medsektorsko-povezovanje>
- Milne, S. (17. 8. 2021). Unprecedented levels of dam building and water extraction by nations on great rivers are leaving countries further downstream increasingly thirsty, increasing the risk of conflicts. *BBC*. <https://www.bbc.com/future/article/20210816-how-water-shortages-are-brewing-wars>
- National Geographic Society. (20. 5. 2022). Hunger and war. *National Geographic*. <https://education.nationalgeographic.org/resource/hunger-and-war>
- Prečiščena različica Pogodbe o Evropski uniji. (2016). *Uradni list Evropske unije*, (C202 – 7. 6. 2016). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016M/TXT&from=EN>
- Publications Office of the European Union (n. d.). Sustainable development. *EUR-Lex*. <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/sustainable-development.html>
- Resolucija o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti Republike Slovenije. (1993, 1994, 2001). *Uradni list RS*, (71/93, 2/94, 56/01).
- Resolucija o nacionalnem programu o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva »Naša hrana, podeželje in naravni viri od leta 2021« (ReNPURSK). (2020). *Uradni list RS*, (8/20).
- Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (ReSNV-2). (2019). *Uradni list RS*, (59/19).
- SIQ. (n. d.). *Trajnostni razvoj*. https://www.siq.si/nase-dejavnosti/certificiranje-organizacij/predstavitev/trajnostni_razvoj/
- Servaes, J. (2016). Introduction: From MDGs to SDGs. V J. Servaes (ur.), *Sustainable development goals in the Asian context* (str. 1–21). Springer.
- Song, J., Pandey, R., Dong, G., Sharifi, A. in Subedi, B. P. (2022). Urban-rural disparity in community resilience: a multilevel analysis of the relief progress after the 2015 Nepal earthquake. *Sustainable Cities and Society*, 79(april). <https://doi.org/10.1016/j.scs.2022.103698>
- Statistični urad. (20. 12. 2019). *Objavljamo posodobljene kazalnike ciljev trajnostnega razvoja Slovenije*. <https://www.stat.si/StatWeb/news/Index/8523>
- Statistični urad. (16. 12. 2021a). *Cilj 2. Odpraviti lakoto, zagotoviti prehransko varnost in boljšo prebrano ter spodbujati trajnostno kmetijstvo. Prekomerna prehranjenost in debelost odraslega prebivalstva*. <https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-2.-odpraviti-lakoto-zagotoviti-prehransko-varnost-in-bolj%C5%A1o-prehrano-ter-spodbujati-trajnostno-kmetijstvo/2.1-stopnja-prekomerne-telesne-te%C5%BE>
- Statistični urad. (16. 12. 2021b). *Cilj 2. Odpraviti lakoto, zagotoviti prehransko varnost in boljšo prebrano ter spodbujati trajnostno kmetijstvo: Državna proračunska sredstva za raziskovalno-razvojno dejavnost namenjena kmetijstvu*. <https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-2.-odpraviti-lakoto-zagotoviti-prehransko-varnost-in-bolj%C5%A1o-prehrano-ter-spodbujati-trajnostno-kmetijstvo/2.3-vladna-podpora-raziskavam-in-razvoju-v-kmetijstvu>

- Statistični urad. (16. 12. 2021c). *Cilj 2. Odpraviti lakoto, zagotoviti prehransko varnost in boljšo prebrano ter spodbujati trajnostno kmetijstvo: Delež kmetijskih zemljišč v uporabi z ekološko pridelavo ali v preusmeritvi.* [https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-2.-odpraviti-lakoto-zagotoviti-prehransko-varnost-in-bolj%C5%A1o-prehrano-ter-spodbujati-trajnostno-kmetijstvo/2.4-dele%C5%BE-kmetijskih-zemlj%C5%A1%C4%8D-v-uporabi-z-ekolo%C5%A1ko-pridelavo-ali-v-preusmeritvi-\(-\)](https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-2.-odpraviti-lakoto-zagotoviti-prehransko-varnost-in-bolj%C5%A1o-prehrano-ter-spodbujati-trajnostno-kmetijstvo/2.4-dele%C5%BE-kmetijskih-zemlj%C5%A1%C4%8D-v-uporabi-z-ekolo%C5%A1ko-pridelavo-ali-v-preusmeritvi-(-))
- Statistični urad. (16. 12. 2021d). *Cilj 2. Odpraviti lakoto, zagotoviti prehransko varnost in boljšo prebrano ter spodbujati trajnostno kmetijstvo: Emisije amonijaka iz kmetijstva.* <https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-2.-odpraviti-lakoto-zagotoviti-prehransko-varnost-in-bolj%C5%A1o-prehrano-ter-spodbujati-trajnostno-kmetijstvo/2.5-izpusti-amonijaka-iz-kmetijstva>
- Statistični urad. (16. 12. 2021e). *Cilj 6. Vsem zagotoviti dostop do vode in sanitarne ureditve ter poskrbeti za trajnostno gospodarjenje z vodnimi viri: Indeks izkoriščanja vode.* [https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-6.-vsem-zagotoviti-dostop-do-vode-in-sanitarne-ureditve-ter-poskrbeti-za-trajnostno-gospodarjenje-z-vodnimi-viri/6.6-indikator-rabe-\(izkori%C5%A1%C4%8Danja\)-vode](https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-6.-vsem-zagotoviti-dostop-do-vode-in-sanitarne-ureditve-ter-poskrbeti-za-trajnostno-gospodarjenje-z-vodnimi-viri/6.6-indikator-rabe-(izkori%C5%A1%C4%8Danja)-vode)
- Statistični urad. (16. 12. 2021f). *Cilj 6. Vsem zagotoviti dostop do vode in sanitarne ureditve ter poskrbeti za trajnostno gospodarjenje z vodnimi viri: Nitrati v podzemni vodi.* <https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-6.-vsem-zagotoviti-dostop-do-vode-in-sanitarne-ureditve-ter-poskrbeti-za-trajnostno-gospodarjenje-z-vodnimi-viri/6.4-nitrati-v-podzemni-vodi>
- Statistični urad. (16. 12. 2021g). *Cilj 6. Vsem zagotoviti dostop do vode in sanitarne ureditve ter poskrbeti za trajnostno gospodarjenje z vodnimi viri: Fosfat v rekah.* <https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-6.-vsem-zagotoviti-dostop-do-vode-in-sanitarne-ureditve-ter-poskrbeti-za-trajnostno-gospodarjenje-z-vodnimi-viri/6.5-fosfati-v-rekah>
- Statistični urad. (16. 12. 2021h). *Cilj 6. Vsem zagotoviti dostop do vode in sanitarne ureditve ter poskrbeti za trajnostno gospodarjenje z vodnimi viri: Prebivalstvo priključeno na komunalne čistilne naprave z vsaj sekundarno stopnjo čiščenja.* <https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-6.-vsem-zagotoviti-dostop-do-vode-in-sanitarne-ureditve-ter-poskrbeti-za-trajnostno-gospodarjenje-z-vodnimi-viri/6.2-prebivalstvo-priklju%C4%8Deno-na-komunalne-%C4%8Distilne-naprave-z-vsaj-sekundarnim-%C4%8Di%C5%A1%C4%8Denjem>
- Statistični urad. (16. 12. 2021i). *Cilj 7. Vsem zagotoviti dostop do cenovno sprejemljivih, zanesljivih, trajnostnih in sodobnih virov energije: Delež gospodinjstev, ki si ne morejo privoščiti primerno ogrevanega stanovanja.* [https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-7.-vsem-zagotoviti-dostop-do-cenovno-sprejemljivih-zanesljivih-trajnostnih-in-sodobnih-virov-energije/7.1-dele%C5%BE-ljudi-ki-jih-je-prizadela-energetska-rev%C5%A1%C4%8Dina-\(nezmo%C5%BE-nost-imeti-primerno-toplo-stanovanje\)](https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-7.-vsem-zagotoviti-dostop-do-cenovno-sprejemljivih-zanesljivih-trajnostnih-in-sodobnih-virov-energije/7.1-dele%C5%BE-ljudi-ki-jih-je-prizadela-energetska-rev%C5%A1%C4%8Dina-(nezmo%C5%BE-nost-imeti-primerno-toplo-stanovanje))
- Statistični urad. (16. 12. 2021j). *Cilj 7. Vsem zagotoviti dostop do cenovno sprejemljivih, zanesljivih, trajnostnih in sodobnih virov energije: Delež energije iz obnovljivih virov v bruto končni porabi energije.* <https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-7.-vsem-zagotoviti-dostop-do-cenovno-sprejemljivih-zanesljivih-trajnostnih-in-sodobnih-virov-energije/7.2-dele%C5%BE-energije-iz-obnovljivih-virov-v-bruto-kon%C4%8Dni-porabi-energije>
- Statistični urad. (16. 12. 2021k). *Cilj 7. Vsem zagotoviti dostop do cenovno sprejemljivih, zanesljivih, trajnostnih in sodobnih virov energije: Končna poraba energije v gospodinjstvih na prebivalca.* <https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-7.-vsem-zagotoviti-dostop-do-cenovno-sprejemljivih-zanesljivih-trajnostnih-in-sodobnih-virov-energije/7.4-kon%C4%8Dna-poraba-energije-v-gospodinjstvih-na-prebivalca>
- Statistični urad. (16. 12. 2021l). *Cilj 7. Vsem zagotoviti dostop do cenovno sprejemljivih, zanesljivih, trajnostnih in sodobnih virov energije: Energetska odvisnost.* <https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-7.-vsem-zagotoviti-dostop-do-cenovno-sprejemljivih-zanesljivih-trajnostnih-in-sodobnih-virov-energije/7.5-energetska-odvisnost>
- Statistični urad. (16. 12. 2021m). *Cilj 7. Vsem zagotoviti dostop do cenovno sprejemljivih, zanesljivih, trajnostnih in sodobnih virov energije: Energetska produktivnost* <https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-7.-vsem-zagotoviti-dostop-do-cenovno-sprejemljivih-zanesljivih-trajnostnih-in-sodobnih-virov-energije/7.6-energetska-produktivnost>

- Statistični urad. (n. d.). *Kazalniki SDG: Cilj 7. Vsem zagotoviti dostop do cenovno sprejemljivih, zanesljivih, trajnostnih in sodobnih virov energije*. <https://www.stat.si/Pages/cilji/cilj-7.-vsem-zagotoviti-dostop-do-cenovno-sprejemljivih-zanesljivih-trajnostnih-in-sodobnih-virov-energije>
- Steven, D. in Ghosh, A. (2015). Materials, markets, multilateralism: A strategic approach to India's resource challenges. V D. Steven, E. O'Brien in B. Jones (ur.), *The new politics of strategic resources: Energy and food security challenges in the 21st century* (str. 40–70). Brookings Institution Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctt6wphxw.6>
- Šošarič, M. (11. 10. 2011). Statistika EU 27: manj kmetij, a so večje. *Delo*. <https://old.delo.si/gospodarstvo/makromonitor/statistika-eu-27-manj-kmetij-a-so-vecje.html>
- Tacoli, C., Bukhari, B. in Fisher, S. (2013). *Urban poverty, food security and climate change*. International Institute for Environment and Development. <https://www.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/10623IIED.pdf>
- Umanotera. (2013). *Trajnostni razvoj podeželja*. Slovenija znižuje CO2. <http://www.arhiv.slovenija-co2.si/index.php/dobre-prakse/trajnostni-razvoj-podeelja.html>
- UN Environment Programme. (n. d.). *Goal 7: Affordable and clean energy*. <https://www.unep.org/explore-topics/sustainable-development-goals/why-do-sustainable-development-goals-matter/goal-7>
- United Nations Information System [UNIS]. (n. d.). *Razvojni cilji tisoletja*. <https://unis.unvienna.org/unis/sl/topics/2013/mdg.html>
- United Nations Peacekeeping. (n. d.). *Conflict and natural resources*. <https://peacekeeping.un.org/en/conflict-and-natural-resources>
- United Nations. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our common future*. https://www.are.admin.ch/dam/are/en/dokumente/nachhaltige_entwicklung/dokumente/bericht/our_common_futurebrundtlandreport1987.pdf.download.pdf/our_common_futurebrundtlandreport1987.pdf
- United Nations. (n. d. a). Take action for the sustainable development goals. *Sustainable Development Goals*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
- United Nations. (n. d. b). Goal 2: Zero hunger. *Sustainable Development Goals*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/hunger/>
- United Nations. (n. d. c). Goal 6: Ensure access to water and sanitation for all. *Sustainable Development Goals*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/water-and-sanitation/>
- United Nations. (n. d. d). Ensure access to affordable, reliable, sustainable and modern energy. *Sustainable Development Goals*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/energy/>
- Ustavni zakon o dopolnitvi III. poglavja Ustave Republike Slovenije. (2016). *Uradni list RS*, (75/16).
- Valenčič, D. (6. 4. 2022). *Energetske skupnosti so prihodnost*. Platforma Dovolj za vse. <https://dovoljzavse.si/energetske-skupnosti-so-prihodnost/>
- Vaš kanal. (n. d.). *Energetika priložnost za podeželje* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=r00awl9hpro>
- Zakon o kmetijstvu (ZKme-1). (2008, 2012, 2014, 2015, 2017, 2018, 2021, 2022). *Uradni list RS*, (45/08, 57/12, 90/12, 26/14, 32/15, 27/17, 22/18, 86/21, 123/21, 44/22).
- Zakon o oskrbi z električno energijo (ZOE). (2021). *Uradni list RS*, (172/21).
- Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2). (2011, 2012, 2016). *Uradni list RS*, (20/11, 57/12 in 46/16).
- Zakon o varstvu okolja (ZVO-2). *Uradni list RS*, (44/22).
- Zakon o urejanju prostora (ZUreP-3). (2021). *Uradni list RS*, (199/21).
- Zakon o živinoreji (ZŽiv). (2002, 2004, 2012, 2015). *Uradni list RS*, (18/02, 110/02, 45/04, 90/12, 45/15).
- Zavod za gozdove Slovenije. (n. d.). *Gozdnatost in pestrost: Splošni podatki in dejstva o gozdovih v Sloveniji*. http://www.zgs.si/gozdovi_slovenije/o_gozdovih_slovenije/gozdnatost_in_pestrost/index.html